

اثر ورزشگاه‌ها و تیم‌های حرفه‌ای بر درآمد افراد در ایران

پرویز محمدزاده*، فرهاد عزیزی**

تاریخ دریافت: ۹۰/۰۱/۱۵ تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۲/۰۷

چکیده

در یکی دو دهه‌ی گذشته ساخت استادیوم‌ها و پروژه‌های ورزشی در کشورهای اروپایی و امریکایی و حتی آسیایی پیشرفت چشم‌گیری داشته است و در عصر حاضر ورزش به عنوان یک عنصر مهم اقتصادی در تولید و مصرف کالاها و خدمات ورزشی و توسعه‌ی اقتصادی جوامع مختلف نقش اساسی دارد و از مؤثرترین عوامل اثرگذار بر رشد اقتصادی و از درآمدزاترین صنایع در قرن ۲۱ به شمار می‌رود. در این مقاله سعی می‌شود تاثیر وجود استادیوم‌ها و تیم‌های ورزشی درآمد افراد در گروه‌های شغلی مرتبط با این مقوله، مورد بحث قرار گیرد. برای این منظور مشاغلی هم‌چون فروشگاه لوازم ورزشی، فروشگاه مواد غذایی، رستوران‌ها، مسافرخانه‌ها، هتل‌داری و حمل و نقل مسافر که تعاملات بیش‌تر و نزدیک‌تری با تیم‌های لیگ برتر فوتبال و استادیوم‌ها دارند، در نظر گرفته شده است و به کمک مشاهدات ۶۷۹ خانوار و با استفاده از تکنیک داده‌های تابلویی مدل تحقیق تخمین زده شد. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که وجود تیم‌های حرفه‌ای و استادیوم‌ها در شهرها بر درآمد افراد در شغل‌های مرتبط تاثیر مثبت و معناداری ندارد.

طبقه‌بندی R58, J30, H71:JEL

واژگان کلیدی: اقتصاد ورزش، درآمد، استادیوم، تیم حرفه‌ای، ایران.

pmohamadzadeh@yahoo.com

Farhadazizi66@yahoo.com

*دانشیار دانشگاه تبریز (نویسنده‌ی مسئول)، پست الکترونیکی:

**کارشناس ارشد اقتصاد، پست الکترونیکی:

۱. مقدمه

مولین^۱ (۱۹۸۳) برای اولین بار از ورزش به عنوان یک صنعت یاد کرد و معتقد بود هرگونه فعالیت ورزشی آماتور و حرفه‌ای که افزایش ارزش افزوده کالا و خدمات ورزشی را فراهم کند صنعت ورزش نامیده می‌شود (خورشیدی، ۱۳۸۹: ۴).

گرایش به تندرستی، افزایش اوقات فراغت، رواج شرکت در فعالیتهای ورزشی، افزایش نسبی درآمدهای خانوار و گسترش و تعمیم ورزش حرفه‌ای گرایش مردم را به ورزش بیش‌تر کرده است. ضمن آن که نیاز به مصرف لوازم و کالاهای ورزشی و نیز خدمات ورزشی، اهمیت اقتصادی صنعت ورزش را بیش از پیش نمایان کرده است.

رشد صادرات و واردات از دیگر آثار ورزش بر اقتصاد شهری است که می‌توان به آن اشاره نمود. کشورهای توسعه‌یافته در زمینه‌ی ورزش در هر دو مقوله‌ی واردات و صادرات کالاهای ورزشی و حتی صادرات بازیکنان و مربیان ورزشی پیشرو در میان کشورهای دنیا می‌باشند.

در گذشته، ورزش در ایران همواره به عنوان یکی از مباحث فرعی در اقتصاد مورد توجه قرار می‌گرفت، موضوعی که در کشورهای توسعه یافته به عنوان یک رکن مهم اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تلقی می‌شود. اما افتتاح بیش از ۲۵۰۰ پروژه‌ی کوچک و بزرگ ورزشی و اختصاص بودجه‌ی بیش از ۲۰۰ میلیارد تومان به سازمان توسعه و نوسازی اماکن ورزشی در سال ۱۳۸۷ گواهی است بر این نکته که ورزش و ساخت و ساز استادیوم‌ها و اماکن ورزشی در ایران بیش از پیش مورد توجه قرار می‌گیرند.

در این تحقیق تاثیر وجود تیم‌ها و ورزش‌های حرفه‌ای و استادیوم‌ها و اماکن ورزشی بر درآمد افراد در گروه‌های شغلی مرتبط با این مقوله مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. برای این منظور مشاغلی هم‌چون فروشگاه لوازم ورزشی، فروشگاه مواد غذایی، رستوران‌ها، سوپر مارکت‌ها، مسافرخانه‌ها، هتل‌داری، حمل و نقل مسافر و بازدید از اماکن ورزشی که تعاملات بیش‌تر و نزدیک‌تری با ورزشگاه‌ها و استادیوم‌های حرفه‌ای دارند، در نظر گرفته شده‌اند. طبق آمار، سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی کشورهای توسعه یافته به دلیل

^۱ Mulin

اثری که بر هتل‌داری، حمل‌ونقل، تغذیه، بازدید از اماکن دیدنی و خرید از مغازه‌ها دارد، ۱ تا ۲ درصد است (صادقی آرانی و میرغفوری، ۱۳۸۸: ۱۰۴).

در مجموع می‌توان گفت، علی‌رغم نقش قابل توجهی که ورزش در اقتصاد جامعه دارد، مطالعات بسیار کمی به این موضوع پرداخته‌اند. بنابراین انجام هرگونه مطالعه علمی در این زمینه از اهمیت خاصی برخوردار خواهد بود. هم‌چنین با توجه به این که این مطالعه به دنبال بررسی تاثیر وجود ورزشگاه‌ها و تیم‌های حرفه‌ای در شهرهای ایران بر درآمد افراد می‌باشد و طبق بررسی‌های پژوهشگر تاکنون مطالعه‌ای در این زمینه در ایران مورد بررسی قرار نگرفته است. بنابراین، انجام این مطالعه ضروری به نظر می‌رسد.

این مقاله در شش بخش تنظیم شده است. بعد از مقدمه، ادبیات موضوع و پیشینه‌ی تحقیق بررسی شده سپس مدل تحقیق معرفی می‌شود. در قسمت پنجم به تخمین مدل و تجزیه و تحلیل نتایج پرداخته می‌شود که شامل داده‌های تحقیق، تخمین مدل و تجزیه و تحلیل یافته‌ها است و در پایان نتیجه‌گیری و پیشنهادها متناسب با یافته‌های تحقیق ارائه خواهد شد.

۲. ادبیات موضوع

اوکner^۱ (۱۹۷۴) اولین کسی بود که در مورد اثرات اقتصادی ورزش‌های حرفه‌ای روی اقتصاد شهرها سخن گفته است. وی عنوان می‌کرد که مالکان و بازیکنان و مربیان یک تیم اولین کسانی هستند که از مزایای اقتصادی وجود ورزش‌های حرفه‌ای در شهرها منتفع می‌شوند (باده^۲، ۱۹۹۶: ۲).

مهم‌ترین سوالی که در رابطه با استادیوم‌ها و تیم‌های ورزشی حرفه‌ای برای شهرها وجود دارد این است که آیا وجود آنها برای رشد اقتصادی شهرها موثر است؟ جواب‌های داده شده به این پرسش را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱- جواب‌هایی که از سوی مقامات شهر یا مالکان استادیوم‌ها و تیم‌ها بدون مطالعه‌های اقتصادی داده می‌شود که سخن از اثرات مثبت اقتصادی استادیوم‌ها و تیم‌های حرفه‌ای در شهرها دارند. موافقان ساخت استادیوم‌ها در شهرها ادعا می‌کنند

^۱ Okner

^۲ Baade

یارانه‌های دولتی که برای ساخت استادیوم‌ها از سوی مقام‌های دولتی داده می‌شود، برای ایجاد اثرات اقتصادی در شهرها موجه می‌باشند.

۲- جواب‌هایی که از سوی محققان اقتصادی داده می‌شود و با استفاده از مدل‌های اقتصادی برای بررسی تاثیرات استادیوم‌ها مورد بررسی قرار داده‌اند. حجم زیادی از مطالعات انجام شده در رابطه با اثرات اقتصادی تیم‌ها و استادیوم‌های ورزشی در شهرهای میزبان، تاثیر مثبت اقتصادی را نشان نمی‌دهد. مطالعات اقتصادسنجی که در رابطه با اثرات وجود استادیوم‌ها بر درآمد و اشتغال به انجام رسیده است نه تنها از تاثیر مثبت معنادار حکایت ندارد، بلکه در بعضی موارد، از وجود تاثیرات منفی و بی‌معنا پرده برداشته‌اند.

این نتیجه که تیم‌های ورزشی و استادیوم‌ها، تاثیر مثبت زیادی بر رشد اقتصادی ندارد، بسیاری از مردم را شگفت‌زده کرده است. با وجود اغراق‌گویی‌های طرفداران ساخت استادیوم، تاثیرات اقتصادی استادیوم‌ها متوسط است. ساخت استادیوم برای آریزونا دیاموندبکس^۱، ۲۴۰ میلیون دلار هزینه در برداشت؛ اما اشتغال کل در ناحیه فقط تا ۳۴۰ شغل افزایش پیدا کرد. برای شهرهای دیگر در دنور^۲، کانزاس سیتی^۳ و سان‌دیگو^۴، اشتغال ایجاد شده بین ۱۲۸ و ۳۵۶ شغل بود (او سولیوان، ۱۳۸۶: ۱۲۲).

ساخت‌وساز استادیوم‌ها و هم‌چنین نوسازی اماکن ورزشی از نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۱۹۸۰ افزایش چشم‌گیری داشته است چنانچه تا سال ۲۰۰۰، حدود ۴۰ استادیوم جدید برای رشته‌های ورزشی فوتبال، بسکتبال، و بیسبال در آمریکا ساخته شده است (کوآتس و هامفریز^۵، ۲۰۰۱: ۳۳۶). در ایران نیز ساخت‌وساز استادیوم‌ها و هم‌چنین نوسازی اماکن ورزشی رشد بیش‌تری یافته است. چنانچه در بودجه ۱۳۹۰، مبلغ ۲۲۵ میلیارد تومان برای توسعه و تجهیز اماکن ورزشی در نظر گرفته شده است.

¹ Arizona Diamondbacks

² Denver

³ Kansas City

⁴ San Diego

⁵ Coates & Humphreys

زیم‌رمن^۱ مزایای ورزش‌های حرفه‌ای برای شهرها را در خشنودی و رضایت مردم شهر از داشتن یک تیم حرفه‌ای در لیگ و همچنین موضوع گفتگو برای افراد شهر عنوان می‌کند که درباره‌ی شکست‌ها و موفقیت‌های تیم شهر خود حرف می‌زنند و یا از طریق روزنامه و تلویزیون شاهد سر زبان افتادن نام تیم شهر خود می‌شوند (کوآتس^۲، ۲۰۰۷: ۵۶۹).

یکی دیگر از مزایایی که استادیوم‌ها و تیم‌های حرفه‌ای برای شهر دارند این است که تجار در فعالیت‌های خود بیش‌تر به دنبال شهرها و مکان‌های جذاب برای رونق گرفتن بیش‌تر کسب و کار هستند و یکی از مهم‌ترین موارد که باعث جذابیت بیش‌تر شهر می‌گردد وجود استادیوم‌های بزرگ و تیم‌های حرفه‌ای است (همان: ۵۶۹).

مزیت دیگر که در مورد استادیوم و تیم‌های ورزشی در شهرها می‌توان به آن اشاره نمود، پخش بازی‌های داخلی، ملی و یا بین‌المللی تیم ورزشی شهر از تلویزیون و تبلیغات برای شهر است؛ اگرچه برای ساخت یک استادیوم حدود ده‌ها و یا صدها میلیون دلار هزینه می‌شود تا استادیوم یک شهر و نام و نشان شهر در معرض دید همگان در تلویزیون قرار گیرد، اما برای تبلیغات راه‌های متفاوت دیگری از جمله تبلیغات تلویزیونی با هزینه‌ی خیلی کمتر (یک صدم هزینه‌ی ساخت استادیوم) وجود دارد (همان: ۵۷۰).

سایفرد و زیمبالست^۳ (۲۰۰۶: ۴۲۲) ادعا کردند که یک تیم یا مجتمع ورزشی به خودی خود اشتغال یا درآمد سرانه را در یک منطقه شهری تغییر نمی‌دهد. به طور کلی دو دلیل برای این موضوع وجود دارد. اول این که بیشتر هزینه‌هایی که مردم در یک استادیوم یا میدان ورزش انجام می‌دهند از طرف ساکنین همان منطقه شهری است. در نتیجه این هزینه‌ها از یک قسمت اقتصاد محلی به قسمت دیگر هدایت می‌شود. مثلاً هزینه‌ای که شخص می‌خواسته در سینما یا یک مکان دیدنی انجام دهد در یک استادیوم فوتبال انجام می‌دهد. دوم این که بیش‌تر درآمدی که به وسیله یک تیم ورزشی به دست می‌آید به خارج از اقتصاد محلی می‌رود؛ زیرا صاحبان تیم‌ها و بازیکنان مقدار زیادی از درآمد خود را در بازارهای پولی بین‌المللی پس انداز می‌کنند یا در خارج از شهر تیم میزبان خرج می‌کنند.

¹ Zimmerman

² Coats

³ Siegfried & Zimbalist

۳. پیشینه‌ی تحقیق

با وجود تحقیقات متعدد خارجی در رابطه با اثر اقتصادی استادیوم‌ها و تیم‌های ورزشی، در کشور ایران در این رابطه پژوهشی صورت نگرفته است، بنابراین در زیر به برخی از تحقیقات خارجی اشاره می‌کنیم:

رابرت باده^۱ (۱۹۹۶: ۱-۱۷) با استفاده از داده‌های سری زمانی طی دوره‌ی ۱۹۵۸ - ۱۹۸۷ تاثیر وجود تیم‌های حرفه‌ای و ورزشگاه‌ها در رشته‌های ورزشی بیسبال و فوتبال را بر درآمد سرانه در شهرهای آمریکا مورد مطالعه قرار داده است. متغیر تعداد تیم ورزشی در شهر بالتیمور^۲ اثر منفی معناداری بر درآمد افراد نشان می‌دهد در حالی که تاثیر این متغیر در شهر ایندیانا پولیس^۳ مثبت و معنادار می‌باشد. وجود استادیوم‌های ورزشی جدید در شهرهای واشینگتن^۴، سانفرانسیسکو^۵ و اس‌تی‌لوئیس^۶ اثر منفی معناداری بر درآمد سرانه افراد دارد. برای شهرهای دیگر متغیر استادیوم‌ها و وجود تیم‌های ورزشی اثر معناداری روی درآمد سرانه نشان نمی‌دهد.

باده^۷، بامن^۸، ماتسون^۹ (۲۰۰۸: ۶۲۸-۶۴۳) اثر هواداران رشته‌ی ورزشی فوتبال در دانشگاه‌های ۶۳ شهر طی سال‌های ۱۹۷۰ - ۲۰۰۴ بر اشتغال و درآمد شخصی در شهرهایی که این مسابقات به انجام رسیده است را مورد تحقیق قرار داده‌اند. در این پژوهش که درصد برد تیم‌ها و تعداد بازی‌های خانگی به عنوان متغیرهای ورزشی مورد استفاده واقع شده است، هیچیک از متغیرها اثر مثبت و معناداری بر اشتغال و درآمد افراد نداشته‌اند؛ هر چند موفقیت و برد تیم‌ها باعث کسب شهرت برای شهرهای میزبان شده است.

باده و دای^{۱۰} (۱۹۸۸: ۳۷-۴۷) در تحقیقی به بررسی اثر اقتصادی ورزش‌های حرفه‌ای روی اشتغال و ارزش حقیقی اضافه شده به بخش تولید در ۸ کلان‌شهر طی دوره ۱۹۷۸-۱۹۶۵

¹ R.Baade

² Baltimore

³ Indianapolis

⁴ Washington

⁵ San Francisco

⁶ ST.Louis

⁷ Baade

⁸ Baumann

⁹ Mathson

¹⁰ Dye

پرداختند. متغیرهای مورد استفاده پژوهش، شامل جمعیت شهرها، شاخص‌هایی برای استادیوم‌های جدید یا بازسازی شده، ظرفیت استادیوم‌های فوتبال و بیسبال بوده است. نتایج این تحقیق حاکی از آن بود که متغیرهای ورزشی اثری بر اقتصاد و ارزش افزوده بخش تولید ندارد. هادسون^۱ (۱۹۹۹: ۳۹۷-۴۰۷) اثر اقتصادی ورزش‌های حرفه‌ای بر اشتغال و درآمد ۱۷ کلان‌شهر را طی یک دوره ۲۰ ساله مورد بررسی قرار داده است. در این مطالعه اثر متغیرهایی چون وجود استادیوم‌های ورزشی و متغیرهایی، برای وجود تیم‌های حرفه‌ای لیگ‌های بیسبال، بسکتبال، فوتبال و هاکی استفاده نموده است. در این مطالعه نیز هیچ یک از متغیرهای ورزشی از نظر آماری معنادار نبوده‌اند که نشان می‌دهد تیم‌های حرفه‌ای و استادیوم‌ها اثر مثبت چندانی روی درآمد و اشتغال ندارد.

کواتس و هامفریز^۲ (۲۰۰۱: ۳۳۵-۳۵۷) در تحقیقی به بررسی رابطه‌ی بین ورزش‌های حرفه‌ای و درآمد سرانه در ۳۷ شهر ایالات متحده آمریکا طی سال‌های ۱۹۶۹-۱۹۹۴ پرداختند. چارچوب کلی تحقیق آنها بر روی امکانات و محیط‌ها و تیم‌های ورزشی در ورزش‌هایی چون فوتبال، بسکتبال و بیسبال استوار بود. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که رویدادهای ورزشی سطح درآمد سرانه را در مناطق شهری کاهش می‌دهد و اثری بر رشد درآمد سرانه ندارد.

در تحقیقی دیگر کواتس و هامفریز^۳ (۲۰۰۳: ۱۷۵-۱۹۸) تاثیر تیم‌ها و استادیوم‌های حرفه‌ای در شهرهای آمریکا را بر درآمد و اشتغال در شغل‌های مشخص طی سال‌های ۱۹۷۰-۱۹۹۶ مورد مطالعه قرار دادند. شغل‌های در نظر گرفته شده در این تحقیق شامل، مغازه‌های مواد غذایی و نوشیدنی، خرده‌فروشی، حمل‌ونقل، هتل‌داری و کرایه اتاق و تفریحات و سرگرمی‌ها بوده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که وجود تیم‌ها و ورزش‌های حرفه‌ای در بخش تفریحات و سرگرمی تاثیر مثبت بسیار کوچکی دارد که این تاثیر به وسیله‌ی تاثیر منفی در سایر فعالیت‌ها جبران شده و در کل، اثر منفی می‌باشد.

برخلاف تحقیقات بالا نلسون^۳ (۲۰۰۱: ۲۵-۲۶۵) اثر تیم‌های ورزشی حرفه‌ای را روی

^۱ Hadson

^۲ Coates & Humphreys

^۳ Nelson

درآمد سرانه در کلان‌شهرها مورد بررسی قرار داد که نتایج این مطالعه با بقیه مطالعات متفاوت بود. در این مطالعه از اطلاعات مربوط به ۴۳ کلان‌شهر طی سال‌های ۱۹۶۹-۱۹۹۴ استفاده شده است. متغیرهای این مطالعه شامل تعداد اماکن و تیم‌های حرفه‌ای و همچنین موقعیت استادیوم‌ها نسبت به مراکز تجاری شهر می‌باشد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که نسبت درآمد سرانه برای شهرهایی که دو یا تعداد بیشتری استادیوم و یا تیم حرفه‌ای دارند و استادیوم‌ها در نزدیکی مراکز تجاری شهر واقع شده‌اند نسبت به بقیه شهرها که یک تیم یا استادیوم دارند و استادیوم در حاشیه‌ی شهر قرار دارد، بیش‌تر است.

سانتو^۱ (۲۰۰۵: ۱۷۷-۱۹۱) در تحقیقی به بررسی اثر اقتصادی ورزش‌های حرفه‌ای و استادیوم‌ها پرداخت. او در مدل خود از داده‌های سال‌های ۱۹۸۴-۲۰۰۴ استفاده نمود و متغیر درآمد افراد شهر را روی جمعیت شهر، روند زمانی و متغیرهایی که ساخت‌وساز در استادیوم‌های فوتبال و بیسبال را نشان می‌دهد، رگرس کرد. نتایج حاصل از این مطالعه حکایت از اثر مثبت و معنادار متغیرهای ورزش بر درآمد دارد. سانتو (۲۰۰۵: ۱۸۰) نتایج خود را این گونه تفسیر می‌کند:

«از لحاظ نظری استادیوم‌هایی که در مراکز شهر و یا نزدیک به مراکز تجاری شهر ساخته می‌شوند هواداران بیش‌تری را نسبت به سایر ورزشگاه‌هایی که دور از مراکز شهر واقع شده‌اند، برای خرید تحریک می‌کند. بنابراین استادیوم‌های جدیدی که در مراکز شهر ساخته می‌شوند نسبت به استادیوم‌های قدیمی‌تر، که در حاشیه‌ی شهرها ساخته شده‌اند، تاثیر بیش‌تری می‌توانند روی اقتصاد (یا رشد اقتصاد شهری) داشته باشند.»

۴. روش تحقیق

۴-۱. جامعه آماری

جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه افراد شاغل در شغل‌های هتل‌داری، فروشگاه لوازم ورزشی، راننده اتوبوس، راننده تاکسی، فروشگاه‌های مواد غذایی و نوشیدنی، رستوران‌ها و مسافرخانه‌ها در شهرهای بزرگ ایران از لحاظ جمعیتی که طی سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۸۶

^۱ Santo

حداقل یک تیم در لیگ برتر فوتبال و فوتسال ایران داشته‌اند، می‌باشد. این شهرها عبارت از کرمانشاه، شیراز، همدان، اصفهان، کرمان، کرج و تهران است.

در مجموع، کل اطلاعات جمع‌آوری شده‌ی متغیرهای درآمد، سن، جنسیت و تحصیلات در مشاغل مورد بحث حدود ۶۷۹ مشاهده مربوط به افراد شاغل می‌باشد که بیش‌ترین آنها مربوط به افراد شهر تهران است. به عنوان مثال در سال ۱۳۸۴ کل اطلاعات جمع‌آوری شده افراد شاغل ۲۰۴ داده می‌باشد که سهم شهر تهران ۹۴ داده می‌باشد. در این سال سهم شهر کرمانشاه ۲۸، شیراز ۲۱، کرمان ۸، اصفهان ۱۲، همدان ۱۲ و کرج ۲۷ داده گزارش شده است. در این تحقیق از درآمد افراد در شغل‌هایی که ارتباط نزدیک‌تری با موضوع استادیوم‌ها و تیم‌ها دارند استفاده گردیده است. این مشاغل عبارتند از: هتل‌داری و مسافرخانه، فروشگاه‌های مواد غذایی و نوشیدنی، تاکسی‌رانی، اتوبوس‌رانی، رستوران و ساندویچ‌فروشی و فروشگاه لوازم ورزشی است.

۲-۴. مدل تحقیق

در مطالعه حاضر از مدل کوآتس و هامفریز^۱ (۲۰۰۳) به عنوان الگوی پایه برای بررسی تحقیق بهره گرفته خواهد شد. کوآتس و هامفریز تاثیر وجود ورزشگاه‌ها و اماکن ورزشی بر روی دستمزد افراد را مورد مطالعه قرار داده‌اند. آنها در مطالعه خود دو دسته متغیر را در نظر گرفته‌اند؛ یک دسته شامل متغیرهایی که ویژگی‌های فردی را اندازه می‌گیرد و دسته‌ی دیگر که نماینده‌ی ویژگی‌های ورزشگاه‌ها و تیم‌های ورزشی موجود در شهرها می‌باشد. با این توصیف، الگوی اقتصادسنجی مورد استفاده در این تحقیق به صورت زیر معرفی می‌شود:

$$Y_{ict} = \mu + \beta X_{ict} + \alpha Z_{ict} + U_{ict}$$

در معادله بالا اندیس‌های ict نشان‌دهنده آن است که اطلاعات مربوط به فرد iam، شهر cام در زمان tام می‌باشد. X_{ict} مبین متغیرهای توضیحی از جمله ویژگی‌های فردی مانند جنسیت، نژاد، تحصیلات، سن و جمعیت شهرها را کنترل می‌کند و Z_{ict} نیز نماینده‌ی ویژگی‌های ورزشگاه‌ها (ظرفیت پرشده‌ی استادیوم در هر بازی)، وجود تیم‌های حرفه‌ای در شهرها و تعداد بازی‌های انجام گرفته طی هر سال در هر شهر و همچنین تعداد استادیوم‌های هر شهر در نظر گرفته شده است. متغیر وابسته Y_{ict} نیز نشان‌دهنده‌ی سطح درآمد افراد مختلف می‌باشد.

¹ Coates & Humphreys

در این تحقیق نیز با در نظر گرفتن درآمد افراد به عنوان متغیر وابسته، اثر وجود ورزشگاه‌ها و تیم‌های لیگ برتر فوتبال بر روی درآمد افراد با استفاده از رهیافت داده‌های تابلویی^۱ مورد بررسی قرار خواهد گرفت. اما می‌دانیم، درآمد افراد تحت تاثیر عوامل متعدد دیگری نیز قرار دارد. از این رو سعی شده است در کنار متغیر وجود ورزشگاه‌ها و تیم‌های لیگ برتر، ویژگی‌های فردی افراد (از جمله تحصیلات، سن و جنس) نیز بر درآمد این افراد بررسی و مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گیرد. بنابراین، در کل مدل این تحقیق به صورت زیر ارایه می‌شود:

$$Y_{ict} = age_{ict} + sex_{ict} + edu_{ict} + capfoot_{ict} + exfoot_{ict} + exfts_{ict} + capfts_{ict} + \varepsilon_{ict}$$

که در آن شرح متغیرهای مدل به صورت زیر است:

y: مبین درآمد افراد در فعالیت‌های مرتبط با ورزش است (منبع: پرسشنامه هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار).

age: سن افراد بوده و نشان‌دهنده‌ی تجربه‌ی افراد شاغل می‌باشد (پرسشنامه هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار).

sex: جنسیت افراد شاغل به صورت متغیر مجازی می‌باشد که یک نشانه مرد و صفر زن بودن را عنوان می‌کند (پرسشنامه هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار).

edu: میزان تحصیلات افراد شاغل که به دو دسته دانشگاهی و غیر دانشگاهی تقسیم می‌شوند. در این متغیر نیز عدد یک بیانگر افراد با تحصیلات دانشگاهی و صفر افراد بدون تحصیلات دانشگاهی می‌باشد (پرسشنامه هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار).

Lncapfoot: یانگر لگاریتم ظرفیت استادیوم‌های فوتبال می‌باشد (کتاب لیگ فوتبال ایران در یک نگاه مربوط به سال‌های ۸۴ - ۸۶).

exfoot: بیانگر وجود یا عدم وجود تیم باشگاهی شهر مورد نظر در لیگ برتر فوتبال می‌باشد که به صورت متغیر مجازی بیان شده است. عدد یک نشان‌دهنده‌ی وجود و عدد صفر بیانگر عدم وجود تیم‌های لیگ برتر فوتبال در شهرها می‌باشد (کتاب لیگ فوتبال ایران در یک نگاه مربوط به سال‌های ۸۴ - ۸۶).

^۱ Panel Data

exfts: بیانگر وجود یا عدم وجود تیم باشگاهی شهر مورد نظر در لیگ برتر فوتسال می‌باشد که به صورت متغیر مجازی بیان شده است. عدد یک نشان‌دهنده‌ی وجود و عدد صفر بیانگر عدم وجود تیم‌های لیگ برتر فوتسال در شهرها می‌باشد

نتایج حاصل از آزمون F و هاسمن نشان می‌دهد که استفاده از روش اثرات ثابت بهتر است. شایان ذکر است که تخمین نهایی پس از بررسی مدل بهینه (از بین مدل‌های لگاریتمی، نیمه لگاریتمی و خطی) به شکل زیر برآورد شده است. از این‌رو، مدل تجربی تحقیق به روش اثرات ثابت تخمین زده شده و نتایج تخمین در جدول (۴) به اختصار گزارش شده است.

جدول ۱. نتایج تخمین مدل به روش اثرات ثابت

<i>variable</i>	<i>coefcient</i>	<i>t – statistic</i>
age**	۰/۰۱۵	۷/۱۷
Sex	۰/۲۸	۱/۱۸
edu**	۰/۲۰	۲/۲۷
Incapftp	۰/۱۳۱	۱/۴۳
Incapfts	-۰/۰۰۶	-۰/۰۸
Extfts	-۰/۰۰۷	-۰/۰۷
Extftb	۰/۱۱	۱/۱۳
cons	۱۵/۲۲	۲۳/۹۵
N=1037		

منبع: محاسبات تحقیق ** بیانگر معناداری

نتایج نشان می‌دهد که متغیر سن (age)، که بیانگر تجربه می‌باشد، اثر مثبت و معنادار بر درآمد دارد و این نتیجه مطابق مبانی نظری می‌باشد با توجه به استفاده از مدل نیمه لگاریتمی در این تخمین، با افزایش سن افراد به میزان یک سال، درآمد افراد به اندازه‌ی ۰/۰۱۵ درصد افزایش پیدا می‌کند.

جنسیت (sex)، تاثیر مثبت بر درآمد دارد بدین معنا که میزان درآمد مردان نسبت به زنان بیش‌تر است. به گونه‌ای که با فرض ثابت بودن سایر متغیرها به طور میانگین درآمد مردان نسبت به زنان در حدود ۰/۲۸ درصد بیش‌تر می‌باشد.

بر اساس نتایج تخمین، ضریب تحصیلات (edu) مثبت و معنادار است که این امر با مبانی نظری سازگار می‌باشد. به عبارت دیگر، به لحاظ نظری انتظار می‌رود سطح تحصیلات تاثیر مثبت و معنادار بر درآمد داشته باشد، زیرا افراد دارای تحصیلات دانشگاهی در مقایسه با افراد بدون تحصیلات دانشگاهی به دلیل داشتن مهارت، تخصص و دانش بیش‌تر از توانایی بیش‌تری در کسب درآمد بالاتر برخوردار هستند. به گونه‌ای که با فرض ثابت سایر متغیرها، به طور متوسط درآمد افراد تحصیل کرده نسبت به افراد غیر تحصیل کرده حدود ۰/۲۰ درصد بیش‌تر می‌باشد.

متغیر Incapftp که نشان‌دهنده ظرفیت استادیوم‌های فوتبال می‌باشد، تاثیر مثبت بر درآمد افراد دارد. به گونه‌ای که با افزایش ظرفیت استادیوم‌ها به میزان یک واحد، درآمد افراد در شغل‌های مرتبط به اندازه‌ی ۰/۱۳۱ درصد افزایش پیدا می‌کند اما این اثر در سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار نمی‌باشد.

متغیر Incapfts نیز که ظرفیت استادیوم‌های فوتسال را نشان می‌دهد اثر منفی بر درآمد دارد. با مشاهده جدول (۴) می‌توان گفت که با افزایش ظرفیت استادیوم‌های محل برگزاری رقابت‌های لیگ برتر فوتسال در شهرها به میزان یک واحد، به طور متوسط درآمد افراد به اندازه‌ی ۰/۰۰۶ درصد کاهش می‌یابد. لیکن این اثر از نظر آماری معنادار نمی‌باشد.

وجود تیم‌های حرفه‌ای فوتبال (Extftb) تاثیر مثبت بر درآمد دارند ولی این اثرگذاری از نظر آماری معنادار نیست. همچنین وجود تیم‌های حرفه‌ای فوتسال (Extfts) نیز تاثیر مثبت و معنادار بر درآمد افراد شاغل ندارد.

این نتایج حکایت از آن دارد که وجود تیم‌های لیگ برتر و همچنین تعداد استادیوم‌ها در شهرها نه تنها تاثیر مثبت و معناداری بر درآمد افراد در مشاغل مرتبط ندارند بلکه در بعضی از متغیرها تاثیر منفی نیز بر درآمد افراد و در نتیجه رشد و توسعه‌ی اقتصادی شهرها برجای می‌گذارند.

اثرات منفی وجود استادیوم‌ها و تیم‌های لیگ برتر بر درآمد را می‌توان به صورت‌های زیر

تحلیل کرد:

می‌توان به نوعی وجود اثرات جانشینی استادیوم‌ها و تیم‌های لیگ برتر را عنوان کرد و با آن، وجود تاثیر منفی استادیوم‌ها و تیم‌های لیگ برتر را بر درآمد توجیه کرد که در واقع بودجه‌ی مردم برای هزینه‌ی تفریحات و سرگرمی‌ها ثابت در نظر گرفته می‌شود. به عنوان مثال امکان دارد هر خانواده حدود ۲۰ هزار تومان هر ماه برای تفریحات و سرگرمی‌های افراد خانواده اختصاص دهد. در نتیجه با رفتن افراد آن خانواده به استادیوم قسمتی از بودجه‌ی خانوار در بخش ورزش جایگزین سایر تفریحات می‌شود. به عبارت دیگر، هزینه‌ی خرج شده بابت ورزش یا رفتن به استادیوم‌ها از سوی ساکنان یک شهر جایگزین دیگر هزینه‌های تفریحی مانند سینما، موزه، پارک و... می‌گردد. پس می‌توان گفت که ورزش و رویدادهای ورزشی برای جذب بودجه‌ی خانواده‌ها با دیگر تفریحات و سرگرمی‌ها در اقتصاد شهر به رقابت می‌پردازد. همچنین می‌توان عنوان کرد به دلیل وجود بودجه‌ی معین و ثابت خانواده‌ها برای استادیوم‌ها و یا سایر اماکن تفریحی و سرگرمی‌ها، رفتن به استادیوم‌ها جهت دیدن بازی‌های تیم ورزشی سایر هزینه‌های خانوارها را تحت تاثیر قرار داده و تاثیر منفی بر آن بگذارد. به عنوان مثال هر ریال خرج شده در استادیوم‌ها بابت بلیط رویدادهای ورزشی می‌تواند به همان اندازه کاهش هزینه‌ها و مخارج در رستوران‌ها، سوپرمارکت‌ها، ساندویچی‌ها و دیگر فروشگاه‌های مواد غذایی و نوشیدنی را به همراه داشته باشد.

علاوه بر این، می‌توان به اثر فزاینده وجود استادیوم‌ها و تیم‌ها بر اقتصاد اشاره کرد. با حضور تیم ورزشی فوتبال یک شهر در رقابت‌های لیگ برتر در وهله‌ی اول بیش‌ترین درآمد به بازیکنان و مربیان و در مرحله بعد به مدیران آن باشگاه اختصاص می‌یابد. مخارج بازیکنان، مربیان و مدیران باشگاه‌ها و اثر آن روی اقتصادهای محلی و شهری بستگی به این دارد که چه مقدار از آن مخارج در آن شهر مصرف یا سرمایه‌گذاری می‌شود؛ زیرا، بسیاری از بازیکنان و مربیانی که در تیم ورزشی فعالیت دارند در آن شهر که تیم ورزشی حضور دارد متولد نشده‌اند و زندگی نمی‌کنند؛ در نتیجه پس اندازه‌های خود را در شهر محل تولد خود سرمایه‌گذاری می‌کنند و باعث رونق اقتصادی بیش‌تر آن می‌شوند. از طرف دیگر اثر فزاینده مخارج محلی از فعالیت‌های شبیه تفریحات و سرگرمی، سینما، تئاتر و... به علت این که مالکان این اماکن عموماً در داخل همان شهر زندگی می‌کنند، از اثر فزاینده‌ی فعالیت‌های ورزشی به علت این که عموماً مالکان و مربیان و بازیکنان تیم‌های ورزشی در همان شهر زندگی نمی‌کنند، بیش‌تر است.

از دیگر دلایل برای عدم اثرگذاری استادیوم‌ها و ورزش‌های حرفه‌ای بر اقتصاد می‌توان به موقعیت ساخت استادیوم‌ها در شهرها اشاره نمود. هم‌چنان که سانتو^۱ و نلسون^۲ در تحقیقات خود اشاره نموده‌اند ساخت استادیوم‌ها در نقاط مرکزی شهر نسبت به مناطق حاشیه‌ای شهر، افراد بیشتری را جذب کرده و در نتیجه این افراد با خرید کردن از مغازه‌ها چه قبل و چه بعد و یا حین برگزاری مسابقات ورزشی باعث رونق بیشتر اقتصاد خواهند شد. هم‌چنان که نقاط حاشیه‌ای شهر به علت دور بودن از مراکز تجاری شهر امکان به وجود آوردن رونق اقتصادی شهر را نسبت به نقاط مرکزی شهر ندارند. در ایران نیز استادیوم‌های ورزشی اغلب در نقاط بسیار دور شهر ساخته می‌شوند و از نقاط مرکزی و تجاری شهر فاصله‌ی زیادی دارند. بنابراین نمی‌توان انتظار تاثیرگذاری بر درآمد افراد در مشاغلی که ارتباط نزدیک‌تری با استادیوم و تیم‌های ورزشی دارند به علت دور بودن از نقاط مرکزی شهر را داشت.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همان‌طور که اشاره شد در این تحقیق نیز مشابه مطالعات خارجی صورت گرفته، نشان داده شد که وجود تیم‌ها و استادیوم‌ها و برگزاری رویدادهای ورزشی در شهرها روی درآمد افراد در شغل‌های مرتبط با مقوله ورزش تاثیر مثبت وجود نداشته و باعث افزایش درآمد افراد نمی‌شود، بنابراین مطابق نتایج تجربی این تحقق توسعه استادیوم‌ها و تیم‌های فوتبال نمی‌تواند ابزاری موثر برای توسعه اقتصادی شهرها باشد. نتایج به دست آمده از اثرگذاری اقتصادی استادیوم‌ها و تیم‌های ورزشی چند پیامد مهم را به دنبال دارد.

اول این که بودجه‌های عمومی شهری و محلی برای ساخت استادیوم‌ها و یا حضور تیم‌ها در شهرها نباید با هدف به وجود آمدن مزایای اقتصادی در شهرها و محله‌ها صورت گیرد. به عبارت دیگر، هزینه‌های صورت گرفته روی استادیوم‌ها و تیم‌ها نباید انتظار افزایش درآمد یا ایجاد اشتغال در بخشی از فعالیت‌های اقتصادی هم‌چون رستوران‌ها، مسافرخانه‌ها و هتل‌ها، فروشگاه‌های مواد غذایی و نوشیدنی و حمل‌ونقل و یا برخی از مشاغل دیگر را داشت.

¹ Santo

² Nelson

دوم این که بیش‌تر استادیوم‌های ورزشی در کشور به علت پاره‌ای از مسایل در مناطق حاشیه‌ی شهرها ساخته شده‌اند (مناطق‌ی که با فاصله‌های زیاد در خارج از مراکز اصلی شهر واقع شده‌اند). با توجه به نتایج به دست آمده در تحقیقات نلسون^۱ و سانتو^۲ که مکان قرارگیری استادیوم‌ها را بر توسعه‌ی اقتصادی شهرها مهم دانسته‌اند می‌توان عنوان کرد که استادیوم‌های نقاط مرکزی شهر به علت نزدیکی به مراکز تجاری شهر، توانایی جذب و تحریک افراد بیشتری را از نقاط دیگر برای خرید دارند. بنابراین، انتظار می‌رود در کشور ما نیز اگر تصمیمی برای ساخت استادیوم و یا انتقال تیم‌ها به شهرها وجود داشته باشد، حتی‌الامکان استادیوم‌ها در مناطق نزدیک به مراکز اصلی شهر ساخته شوند.

در دو دهه اخیر برگزاری مسابقات ورزشی در سطح ملی و بین‌المللی بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و باعث ایجاد شور و هیجان زیادی در بین شهروندان گردیده است. رقابت‌های جام جهانی فوتبال و رقابت‌های المپیک از مهم‌ترین رویدادهای ورزشی در سطح جهان می‌باشند که عواید زیادی را نصیب شهر میزبان می‌کنند، زیرا افراد زیادی از نقاط مختلف دنیا برای تماشای این رقابت‌ها به شهر میزبان مسافرت می‌کنند. در نتیجه با افزایش مخارج، درآمد افراد شهر میزبان در شغل‌های مختلف افزایش می‌یابد. در این میان آثار اقتصادی این رویدادها خصوصا در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به طوری که در ایران تاکنون رقابت‌های المپیک و یا جام جهانی فوتبال برگزار نشده است که دلایل آن را می‌توان از نبود امکانات ورزشی و استادیوم‌های مجهز و هم‌چنین عوامل سیاسی عنوان کرد.

منابع

- اُ سولیوان. آرتور (۱۳۸۶). مباحثی در اقتصاد شهر. ترجمه‌ی جعفر قادری و علی قادری، انتشارات نور علم، همدان.
- خلیفه سلطانی، سید جواد (۱۳۸۴). لیگ فوتبال ۸۴-۸۳ در یک نگاه. اصفهان: انتشارات آشنا.
- خلیفه سلطانی، سید جواد (۱۳۸۵). لیگ فوتبال ۸۵-۸۴ در یک نگاه. اصفهان: انتشارات آشنا.

^۱ Nelson

^۲ Santo

- خلیفه سلطانی، سید جواد (۱۳۸۶). لیگ فوتبال ۸۶-۸۵ در یک نگاه. اصفهان: انتشارات آشنا.
- خورشیدی، ابوالفضل (۱۳۸۹). بررسی رابطه‌ی ورزش و اقتصاد. تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ج.ا. ایران..
- صادق آرانی، میرغفوری (۱۳۸۸). تجزیه و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی ورزشی ایران. *مجله‌ی پژوهش در علوم ورزشی*، ۶(۲۴): ۱۰۳-۱۲۰.
- گجراتی، دامودار (۱۳۸۷). مبانی اقتصاد سنجی. ترجمه‌ی حمید ابریشمی، موسسه‌ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- Baade, R., & Baumann, R., & Matheson, V. (2008). Assessing the economic impact of college football games on local economies. *Journal of sports economic*, 9(6): 628-643.
- Baade, R., & Dye, R. (1988). Sports stadiums and area development: A critical review. *Economic development quarterly*, 2(3): 265-275.
- Baade, R. (1996). Professional sports as catalysts for metropolitan economic development. *Journal of Urban Studies*, 18(1): 1-17.
- Coates, D. (2007). Stadiums and arenas: Economic development or economic redistribution? *Contemporary economic policy (ISSN 1074-3529)*, 25(4): 565-577.
- Coates, D., & Humphreys, B. (2003a). The effects of professional sports on earnings and employment in the retail and services sectors of US cities. *Regional science and urban economics*, 33: 175-198.
- Coates, D., & Humphreys, B. (2003b). The effect of professional sports on the earnings of individuals: Evidence from microeconomic data. Economics department working paper 03-104, University of Maryland, Baltimore country.
- Coates, D., & Humphreys, B. (2001). Professional sports facilities. Franchises and urban economic development, *Public finance and management*, 3(3): 335-357.
- Hudson, I. (1999). Bright Lights, big city: Do professional sports teams increase employment? *Journal of Urban Affairs*, 21(4): 397-407.
- Nelson, A.C. (2001). Prosperity or blight? A question of major league stadia location. *Economic development quarterly*, 15(3): 255-265.
- Santo, Ch. (2005). The economic impact sports stadiums: Recasting the analysis in context. *Journal of Urban Affairs*, 27 (2): 177-191.
- Siegfried, J., & Zimbalist, A. (2006). The economic impact of sports facilities, teams and Mega-Events. *The Australian Economic Review*, 39(4): 420-427.